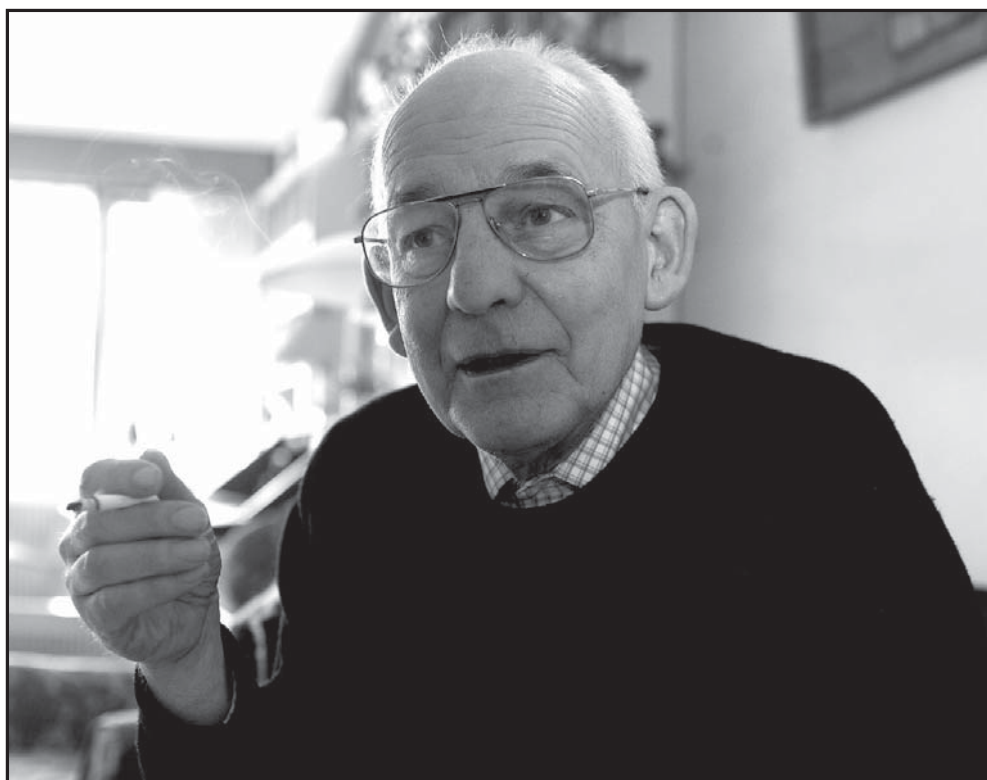

Aage Trommer
9. november 1930 – 15. marts 2015

AF
HANS KIRCHHOFF

Aage Trommer 2005. Foto: Lars K. Mikkelsen, Scanpix.

Aage Tommer blev født den 9. november 1930 og døde den 15. marts 2015 84 år gammel. Han voksede op som ærkeforstadskøbenhavnerv, men groede hurtigt fast i det fynske, da han flyttede dertil i 1957, og det var svært at få ham lokket til hovedstaden. Glæden over den nye hjemstavn kom uskrømtet til udtryk i den kontant aflagte beretning „Fyrre år på Fyn“, som han publicerede i *Fynske Årbøger* i 2000.

Aage Tommer stammede fra et ikke akademisk miljø, faderen var maskinmester. Han har selv fortalt, hvordan familien fra Jylland kom rejsende til hovedstaden, da han blev student i 1947. Hjemmet var bap-

tistisk, det spor fulgte han ikke op. „Men“, som han siden skrev, „jeg har aldrig sluppet, hvad jeg lærte i Zionskapellet, er på bunden af mit hjerte stadig calvinist..., og når det kommer til stykket, deler jeg nok fundamentalt verden i 'de hellige' og de ugudelige – eller hedningerne for nu at kalde en skovl for en skovl.“ Kristendommen blev det centrale omdrejningspunkt for hele Trommers voksne liv. Han blev FDF'er med liv og sjæl og endte i førerkorpset på Fyn, indtil han meldte sig ud i protest imod en beslutning, der var ham imod. Konsekvens – og så en god portion stædighed, formet af slægtens bornholmske dna, blev afgørende. Med den trofasthed, der var et kendemærke, blev gamle FDF-kammerater lige til det sidste en vigtig del af hans netværk. I øvrigt inspirerede engagementet i ungdomsarbejdet til to mindre social-politiske studier: „Kampen for drengene – kampen om drengene. FDF og DUI i første årti af det 20. århundrede“ i festskriftet til Tage Kaarsted (1988) og „Da spejderne kom til Danmark. Spejderkorpset og de frivillige forbund fra 1910 til ca. 1915“ i festskriftet til Niels Thomsen (1990).

Trommer kom fra et hjem uden bøger – hvis vi ser bort fra Biblen og Berlingske Leksikon i 24 bind – så det blev det lokale børnebibliotek, der måtte holde for. Men en dag kom hans far hjem fra en tur til Bornholm med sine gamle bøger fra Allinge Borgerskole, en verdenshistorie og Nic. Nielsens Danmarkshistorie for børn. „Jeg slugte dem og var på kroen“, som det siden hedder. Det var særligt det gamle Rom, vikingetiden og middelalderen, der fængslede. Lysten til historien var der. Den blev stimuleret af en række gode lærere i under- og mellemskolen og kunne ikke dræbes af en kedelig undervisning i gymnasiet på Vester Borgerdyd.

Trommer blev kandidat fra Københavns Universitet i 1957 med historie og latin som fag. Han var en stiv latiner og skrev et højt bedømt speciale om Adam af Bremen, der blev publiceret i *Classica et Mediaevalia* bd. 18, 1957 under titlen: „Komposition und Tendenz in der hamburgischen Kirchengeschichte Adam von Bremens“. Sin værnepligt afgjente han som sprogofficer i russisk med en afslutning på karrieren som løjtnant af reserven. Hans fagmilitære kunnen var en solid kapital at trække på, da vi, dvs. Trommer og Henning Poulsen og jeg selv, skrev standardværket for Gyldendal om 2. Verdenskrig i 1989. Trommer lærte os den klare skelnen mellem taktik og strategi, han fortalte, hvad en division består af, når den er tysk, sovjetisk eller amerikansk, og belærte os om, at en tank hedder kampvogn på dansk!

Nu blev karrierevejen hverken den militære eller middelalderhistorikerens. Ved de tilfældigheder, som livet er så rigt på, søgte og fik Trommer i 1959 en adjunktstilling på Sct. Knuds Gymnasium i Odense. Her fungerede Jørgen Hæstrup som tutor og vejleder under pæda-

gogikum, og han blev Trommers skæbne. Hæstrup havde netop afsluttet sit store værk om modstandsbevægelsens historie. Han havde en folkelig position, som vel ingen dansk historiker har haft hverken før eller siden. Blandt mange tillidshverv sad han også i Frihedsfonden, der udbetalte erstatninger til modstandskampens ofre. I en periode, hvor der var ledige penge i kassen, det var inden anden bølge af gamle modstandsfolk med KZ-syndrom bankede på – i dag ville vi kalde det posttraumatisk stress – fik han Fonden til at finansiere en række forskningsprojekter i modstandskampens historie. Med en for den tid ganske usædvanlig tillid til yngre kræfter hvervede Hæstrup kolleger på skolen til opgaven, og Trommer fik tilbuddet om at skrive en lille bog om Region III's historie. Det skulle han aldrig have accepteret, udtalte han siden. Bogen endte med at blive på over 500 sider og skaffede ham nok merit, men også store problemer på halsen.

Måske bør der her indføres en opklarende kommentar: Med modstandshærens integrering i den vestallierede invasionsstrategi i vinteren 1944 blev Danmark opdelt i seks regioner med hver sin illegale ledelse. Jylland kom til at bestå af i alt tre regioner, hvoraf nr. III dækkede et område noget større end Sønderjylland. Regionsledelsen fortsatte efter krigen som en form for veterantræf, og det blev herfra, man entrerede med Hæstrup om en fremstilling af regionens historie. Derved blev regionsledelsen Trommers arbejdsgiver. Denne var blevet etableret i januar 1944 og bestod helt overvejende af folk fra Frode Jakobsens organisation „Ringene“, dvs. af mænd placeret i det politiske centrum og med en hældning imod Socialdemokratiet. De mente, at en regionshistorie meget passende kunne begynde med dem og deres tid. Men Trommer fastholdt, at en fremstilling af det illegale arbejde kun gav mening, hvis man begyndte med starten i 1941. Det bragte hovedfokus på kommunisterne og pionererne fra Dansk Samling, og det fremkaldte det første større sammenstød. Siden fulgte andre. Fra at have været hædersgæst ved den årlige befrielsesfest på Skamlingsbanken endte Trommer med at blive persona non grata.

Her blev disputatsen om jernbanesabotagen det afgørende konflikt-punkt. Fra sommeren 1944, dvs. efter invasionen i Normandiet, begyndte Værnemagten at trække divisioner tilbage fra den skandinaviske halvø via Kattegat og Jylland til kampzonerne i Rusland og Frankrig. Det drejede sig om 200.000 kamptropper fra den finske front. Dermed fik jernbanesabotagen en direkte taktisk betydning, som den ikke havde haft før. Både i samtidens og i efterkrigstidens optik betød sabotagen store forsinkelser af de tyske tropper. Historikerne delte denne vurdering. I *Politikens Danmarkshistorie* fra 1966 finder vi en malende beskrivelse af tyske soldater på march ned gennem Jylland i ugevis, fordi sabotørerne havde revet hele jernbanenettet op. Trom-

mer var ikke i udgangspunktet uenig, men kom hurtigt på andre tanker, da han med konsekvens udbredte undersøgelsen til hele landet og med gyldighed for hele besættelsen.

Trommer havde forhørt sig ved faget i Århus, om Region III's historie kunne bære en disputats. Det stillede man sig tvivlende overfor. I stedet foreslog autoriteterne at udskille jernbaneundersøgelsen som en særlig afhandling, der kunne leve op til de klassiske disputatskrav om en klar tese og en stram argumentation. Det var næppe noget heldigt råd, for det betød, at undersøgelsens genstand blev revet ud af sin kontekst, det almindelige modstandsarbejde, og det fik konsekvenser for den stærkt negative reception i offentligheden.

Trommer nåede nemlig frem til, at sabotagens militære betydning, målt i reelle forsinkelser af de tyske troppetransporter, havde været minimal, hvis ikke helt uden effekt. Af ca. 30 enheder af divisionsstørrelse blev kun 5 forsinket mere end ét døgn – og uden at der kan påvises nogen effekt på tidspunktet for ankomsten til fronten. Problemet var ikke sabotørerne, men den overordnede manglende koordinering af de enkelte aktioner – og så den hurtighed, hvormed jernbanearbejderne fik repareret skinnerne! Heller ikke det strategiske mål, nemlig nedslidning af jernbanenet og materiel, blev opfyldt, Trommer påviste, at der var skinner og lokomotiver og jernbanevogne nok i landet, da besættelsen hørte op.

Disputatshandlingen på Odense Universitet i oktober 1971 blev turbulent. Trommer kalder selv handlingen et „rabalderforsvar“. Festsalen var fyldt til bristepunktet, og en række gamle modstandsfolk var mødt op og protesterede harmfuldt ex auditorio. Dekanen måtte smide en af dem ud! Siden fortsatte striden i det offentlige rum, og Trommer blev den mest udkældte i modstandskredse. DKP beskyldte ham for i konspiration med NATO at ville nedgøre modstandsbevægelsen. Andre kaldte ham skrivebordsgeneral, der ville belære de mænd, der havde sat livet på spil, om, hvad de burde have gjort. Tonen var ond, og at han var officer, bedrede ikke sagen, for han måtte jo vide, hvad han talte om! Den almindelige reaktion blandt de engagerede var at benægte fakta, og her hjalp det naturligvis, at flertallet ikke havde læst afhandlingen, men kun hørt om den. Heldigvis var Trommer da nået så vidt med Region III's historie, at en boykot imod hans arbejde ikke fik de store konsekvenser. Men han fik brug for al sin civilcourage og integritet for at kunne stå op imod den hetz, der rettedes imod ham. Særligt bittert følte det, at bedømmelsesudvalget ikke tog til genmæle, men bøjede sig for stormen. Det tilgav han aldrig Hæstrup og Tage Kaarsted.

Disputatsen om jernbanesabotagen, gennemført på noget så usofistikeret som DSB's køreplaner, står stadig urokket i dag – selv om dens

„kliniske“ tilgang gav mindre plads og dermed mindre vægt til mindre målbare faktorer som sabotagens politiske og moralske effekt – som Trommer i øvrigt ikke underkendte. Hertil synes de nu åbnede britiske arkiver at vise, at også englænderne delte troen på jernbanesabotagens militære værdi. Det er hverken første eller sidste gang, at krig føres på grundlag af en fejlagtig analyse, men det nye perspektiv har ikke ændret på Trommers resultater.

Disputatsen sprængte den konsensus, der havde eksisteret mellem offentligheden og den første generation af besættelseshistorikere med Hæstrup som frontfigur. For den lagde en torpedo under den høje vurdering af sabotagens militære betydning som Danmarks bidrag til den allierede krig, og den revitaliserede hele konflikten mellem samarbejds- og modstandssynspunktet. Den demonstrerede også, hvor vigtigt det er for samtidshistorikeren at agere med den nødvendige empati, når det gælder tidens aktører, for hvem historien er eksistentiel.

Region III's historie, der udkom et par år efter, nemlig i 1973, skabte ikke samme offentlige røre, men havde en tilsvarende ødelæggende virkning på det herskende paradigme. Bogen bærer med fuld ret titlen *Modstandsarbejde i nærbillede*, for den rummede en minutios afdækning af modstandsorganisationens fødsel, energisk forfulgt og eftersporet ned til den mindste gruppe og detalje. Med sine over 400 interviews gav fremstillingen den menige modstandsmand mæle og det vel at mærke på et tidspunkt, hvor *oral history* endnu ikke var blevet fashionable metode herhjemme.

Undersøgelsen blev det ofte efterlignede, men aldrig overgåede standardværk om modstandsbevægelsen set nedefra. Med sikker hånd forbandt Trommer det små med det store og brød dermed afgørende med den herskende forestilling om, at modstanden udsprang spontant af folkehavet – at vi så at sige alle kun sad og ventede på chancen for at komme med, bonden, kommissen, direktøren og arbejdsmanden. Trommer viste tværtimod, at modstanden i pionerfasen, altså til omkring midten af 1944, dvs. i besættelsens allerlængste periode, blev rekrutteret fra det politiske livs yderfløje, fra kommunisterne på venstrekanten og Dansk Samling og Konservativ Ungdom på højrekanten, at dette skete via ganske bestemte miljøer, og at initiativerne kom ovenfra, ikke fra bunden. Det betød, at modstandskampens pionerer blev identiske med „systemstormerne“ fra 1930'erne, dvs. de, der stod med den svageste loyalitet over for det parlamentariske demokrati og regeringens påbud om ro og orden. Det forklarer også, hvorfor politikernes kamp imod de illegale blev så voldsom, for det gjaldt jo ikke blot fredsbesættelsen, men også det politiske system – et forhold, der

synes glemt i dag, når det officielle Danmark hylder modstandsbevægelsen på politikernes bekostning.

Trommers studier bragte ham ikke kun på kant med de gamle modstandsfolk, men også i konflikt med førende nationale opinionsbærere i Sønderjylland. I 1966 bestilte *Sønderjyske Årbøger* en artikel om modstandsbevægelsen i Åbenrå, der som særtryk skulle foræres til alumnene i det nyetablerede 4.-maj-kollegium i byen. Her konstaterede Trommer kort og knapt, at „det gamle nationale apparat“ ikke deltog i modstandskampen, og at de fleste modstandspionerer ikke var sønderjyder, men tilflyttere udefra. Det var ikke velhørt, og en dag dukkede den daværende rigsarkivar op på bopælen og opfordrede Trommer til at omskrive teksten. Unødvendigt at konstatere, at der ikke blev ændret et komma, men at besøget efterlod megen forargelse på Nyborgvej.

Modstandsarbejde i nærbillede blev Trommers hovedværk. Dets resultater er blevet bekræftet af andre lokalstudier – også selv om den determinisme, der kunne ligge i forklaringsmodellen, er blevet blødt noget op af studier af nationalt-borgerlige grupper i København. Bogen demonstrerer forfatterens overblik og hans evne til at administrere et stort og mangfoldigt stof. Dette gjaldt også medforfatterskabet til det tidligere nævnte værk om 2. Verdenskrig, til det internordiske projekt *Scandinavia during the Second World War* (1983), en guldmine for det ikke dansklæsende publikum, samt til *Gads Leksikon om dansk besættelsestid 1940-1945* (2002) og til *Hvem var hvem 1940-1945* (2005), hvor Trommer var medredaktør og flittig bidragyder.

I 1974 fik Trommer DR's Rosenkjærpris for sin evne til at formidle levende og koncist. De dertil knyttede radioforelæsninger udmøntede sig samme år i en lille bog, *Myte og sandhed i besættelseshistorien*, der tog livtag med nogle af de mere kontroversielle spørgsmål: jernbansabotagen og rekrutteringen til det illegale arbejde endnu en gang, og hertil et så betændt tema som hærens forhold til den civile modstand. Slutkapitlet behandlede det allierede kapløb om Danmark i 1945, et klassisk tema i den Kolde Krigs trusselsperception af faren fra øst. Men løb russerne overhovedet om kap for at komme først til Danmark? Trommer mente nej og lagde sig endnu en gang modstrøms.

Myte og sandhed er en lille perle, der viser forfatterens talent for at skabe skarpe og dynamiske problemstillinger og hans vilje til at skære ind til benet uden skelen til meningerne på bjerget og mulige sidegevinster.

Trommer var ingen ynder af de store teorier. I en række oversigter over Hitlers udenrigspolitik tog han klart afstand fra den programorienterede tyske skole, som så den nazistiske politik i lyset af diktatorens masterplan helt tilbage til *Mein Kampf* i 20'erne. Hans syn på hi-

storiens aktører var ganske usentimentalt, som hans syn på livet var det, og han var uden illusioner, når det gjaldt bevæggrunde og motiver. Når andre talte om modstandsbevægelsens etos, kunne han tørt kommentere, at denne i hvert fald for kommunisternes vedkommende var solidt deponeret i Moskva. Og alligevel er han den faghistoriker, der mere end nogen anden har æren af at have givet DKP sin fremtrædende plads i besættelseshistorien. Det skete bl.a. med den store dokumentsamling *Vor kamp vil vokse og styrkes* om DKP's og Frit Danmarks virksomhed 1939-1943/44, som vi udgav sammen i 2000, og som er blevet et centralt arbejdsredskab for alle, der studerer arbejderbevægelsens og venstrefrontens historie før og under krigen.

Aage Trommer forstod at få tingene fra hånden. Det demonstrerede han gennem en støt strøm af hefter og bøger til undervisningsbrug og et langt livs anmeldervirksomhed på *Kristeligt Dagblad* – en gentleman med blik for krig, som det hed i bladets nekrolog. Hertil kom avisartikler og kronikker i dagbladene, altid med en klar pointe og gerne med et par ubekvemme sandheder til slut. Hans organisatontalent og kirkelige forankring gjorde ham til den naturlige faglige tovholder på projektet „Kirken under besættelsen“, der blev søsat på Odense Universitet i 1985. I 1995 organiserede han en bred konference, hvor alt, der kunne krybe og gå af besættelseshistorikere, deltog, og hvor fagets nestor, den aldrende Jørgen Hæstrup, var æresgæst. Konferencens bidrag blev senere samlet til et festskrift i anledning af Aage Trommers 65-års fødselsdag som en tak for, hvad han havde betydet for os alle. Et eksemplarisk udvalg af indlæg og artikler gennem årene udkom i 2001 under titlen *Disse fem år. Tværsnit og indsnit – Danmark 1940-45* og demonstrerer, hvor friske og aktuelle temaerne stadigvæk er.

Den beslutsomhed og den handleglæde, der var typisk for Trommer som forsker, kom ham også til gode i den lange universitetskarriere. I 1968 hoppede han fra gymnasiet over til det nyetablerede Odense Universitet som amanuensis, 1973-74 som dekan for det humanistiske fakultet, 1974-83 som rektor, og derefter i gennem 16 år som bestyrer af Historisk Institut indtil pensioneringen i 2000. Trommers rolle som universitetspolitiker skal ikke bedømmes her. Valgt til rektoratet på de moderates og konservatives stemmer var han ingen ven af Studenterrådet og blev landskendt, da han en tidlig morgen i studenteroprørets dage brød en besættelse af sit kontor i spidsen for en trup universitetsbetjente, bevæbnet med koben. Et modangreb bør sættes ind om mandagen og om morgenen, når „fjenden“ sover, docerede han sidenhen. Her kunne han trække på erfaringerne både fra militæret og sine studier af de illegale i marken! Med Åbent Universitet og åbent-hus-arrangementer var han med til at nedbryde den skepsis, hvormed fyn-

boerne i begyndelsen mødte den nye institution på campussen syd for Odense, og han havde sin store andel i, at det lykkedes at bremse ministeriets tanker om at sammenlægge universitetet med andre uddannelsesinstitutioner til større centre – en plan, der efter manges mening ville undergrave universitetet som forskningsinstitution. I de mange år var han en vellidt og respekteret institutbestyrer, men også en, der bestemte, hvor skabet skulle stå. En god kammerat og en festlig kollega, hedder det fra gamle fagfæller, og én, hvis drengede og ikke just diskrete latter skabte humør og lyste op.

Aage Trommer var en stærk kildekritiker af den gamle skole. Hans stil var kort, klar og kontant. I synet på historiens gang var han realist, på aktørerne og deres magtspil så han usentimentalt, ja, nogle vil sige kynisk. I hans værker finder man kun få helte – det skulle lige være dem, der som han selv repræsenterede civilcouragen. Han var en mand af gamle dyder, retlinet, loyal og uden svinkeærinder. Det prægede også hans virke som historiker, hvor han blev sin generations ypperste kender og skarpeste formidler af modstandsbevægelsens historie under besættelsen.